

**MUNKAERŐPIACI ÉLETUTAK ÉS TRANSZGENERÁCIÓS
MINTÁZATOK: HELYZETFELTÁRÓ ÉS TANÁCSADÁST TÁMOGATÓ
ESZKÖZTÁR AZ ÁLLÁSKERESÉSI, MUNKA- ÉS
PÁLYATANÁCSADÁSBAN**

Author(s)/Szerző(k):

Ruzsa Alexandra

Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Magyarország)

E-mail:

ruzsaszandra@gmail.com

Cite:

Idézés:

Ruzsa Alexandra (2026). Munkaerőpiaci életutak és transzgenerációs mintázatok: helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszköztár az álláskeresési, munka- és pályatanácsadásban. *OxIPO – Interdiszciplináris tudományos folyóirat*, VIII. évfolyam 2026/3. szám. 115-144.

Doi: <https://www.doi.org/10.35405/OXIPO.2026.3.115>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2026/O3-0008

Reviewers:

Lektorok:

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Olteanu Lucián Liviusz (PhD), Gál Ferenc Egyetem (Magyarország)
2. Rákóczi Attila (PhD), Békés Vármegyei Kormányhivatal (Magyarország)

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A tanulmány egy helyzetfeltáró és a tanácsadási folyamatot támogató módszertani eszköztárat mutat be, amely a tartós álláskereső munkaerőpiaci (re)integrációját befolyásoló családi, munkaszocializációs, transzgenerációs és pszichoszociális tényezők strukturáltabb feltárását segítheti a foglalkoztatási humánszolgáltatásokban. A fejlesztés a szerző korábbi, Békés vármegyében megvalósított empirikus kutatásaira, a kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalomra, valamint szakmai konzultációs és szupervíziós tapasztalatokra épül. Az eszköztár három, egymást kiegészítő elemből áll: munkaerőpiaci fókuszú genogramból, egy 41 tételes strukturált kérdőívből és tematikus kérdésbankból. A tanulmány bemutatja ezen eszközök elméleti megalapozottságát, felépítését, alkal-

mazási logikáját és szakmai kompetenciahatárait. A 41 tételes kérdőív első empirikus alkalmazására a 2024-es kutatásban került sor; a jelen tanulmány ugyanezen kérdőív módszertani rendszerben betöltött szerepét tárgyalja. A 2025-ben megvalósított szakmai tréningek során szerzett előzetes alkalmazási tapasztalatok hozzájárultak az eszközrendszer alkalmazási kereteinek és szakmai használatának pontosításához. A fejlesztés empirikus előzményei kizárólag Békés vármegyei mintákhoz kapcsolódnak, ezért az ezekből származó eredmények más területi populációkra közvetlenül nem általánosíthatók. A bemutatott eszköztár nem klinikai diagnosztikai, pszichoterápiás vagy automatikus döntéshozatali rendszer, és nem helyettesíti a hagyományos munkaerőpiaci tanácsadási módszereket. Célja azok kiegészítése az ügyfél élethelyzetének, családi és foglalkozási életútjának, valamint lehetséges támogatási szükségleteinek komplexebb értelmezésével. A kérdőív jelenlegi formájában feltáró és tanácsadást támogató eszközként értelmezhető; pszichometriai tulajdonságainak, alkalmazhatóságának és szélesebb körű felhasználhatóságának vizsgálata további empirikus kutatást igényel.

Kulcsszavak: transzgenerációs mintázatok, munkaerőpiaci életutak, tartós álláskeresés, munkaerőpiaci tanácsadás, genogram, kvalitatív feltárás, pályaaorientációs tanácsadás

Diszciplínák: pszichológia, szociológia

Abstract

*A PROJECT-BASED APPROACH TO HIGHER EDUCATION STUDIES
LABOUR MARKET TRAJECTORIES AND TRANSGENERATIONAL
PATTERNS: A SITUATION-ASSESSMENT TOOLKIT FOR SUPPORTING JOB-
SEARCH, WORK AND CAREER COUNSELLING*

The study presents a methodological toolkit for situation assessment and counselling support that may facilitate a more structured exploration of family-related, work-socialisation, transgenerational and psychosocial factors influencing the labour market (re)integration of long-term jobseekers within employment-related human services. The development of the toolkit builds on the author's previous empirical research conducted in Békés County, the relevant Hungarian and international literature, as well as professional consultation and supervision. The toolkit consists of three complementary components: a labour-market-focused genogram, a 41-item structured questionnaire, and a thematic question bank. The study discusses the theoretical foundations, structure, application logic and professional competence boundaries of these instruments. The 41-item questionnaire was first applied empirically in the 2024 study; the present paper examines the role of the same questionnaire within the broader methodological framework. Preliminary application experiences gained during professional training

programmes conducted in 2025 contributed to refining the framework for the professional use and application of the toolkit. The empirical foundations of the development are based exclusively on samples from Békés County; therefore, the findings derived from these studies cannot be directly generalised to populations in other geographical contexts. The proposed toolkit is not intended as a clinical diagnostic, psychotherapeutic or automated decision-making system, nor does it replace established methods of labour market counselling. Rather, it aims to complement them by supporting a more comprehensive understanding of the client's life situation, family and occupational trajectories, and potential support needs. In its current form, the questionnaire should be regarded as an exploratory and counselling-support instrument; further empirical research is required to examine its psychometric properties, practical applicability and potential for broader use.

Keywords: transgenerational patterns; labour market life courses; long-term unemployment; labour market counselling; genogram; qualitative exploration; career counselling

Disciplines: psychology, sociology

A módszertani probléma felvetése és aktualitása

A magyar munkaerőpiacot az elmúlt évtizedben a foglalkoztatási viszonyok, a munkaerőpiaci aktivitás és a foglalkoztatási szerkezet átalakulása jellemezte, a kedvezőbb országos mutatók mellett ugyanakkor továbbra is fennmaradtak olyan társadalmi és területi különbségek, amelyek egyes csoportok foglalkoztatási integrációját nehezíthetik, mivel a globális gazdasági folyamatok, a technológiai változások és a munkaerőpiaci struktúrák átalakulása eltérő módon érintik az egyes régiókat és társadalmi csoportokat, ezért a munkaerőpiaci folyamatok országos elemzése mellett regionális és lokális vizsgálat is indokolt (Csehné Papp és tsai, 2021).

Békés vármegye munkaerőpiaci helyzetét az elmúlt években, az országos trendek-

nek megfelelően, a nyilvántartott álláskeresők számának fokozatos mérséklődése jellemzi, ugyanakkor az álláskeresői állomány összetétele továbbra is komplex társadalmi és munkaerőpiaci kihívásokra utalhat. A 2026. júniusi adatok alapján a vármegyében 9066 fő szerepelt a nyilvántartott álláskeresők között, amely az előző év azonos időszakához képest 599 fővel alacsonyabb értéket jelentett, ugyanakkor az álláskeresők több mint egyharmada (37,4%) már több mint egy éve szerepelt a regiszterben (BéVKH FFO, 2026). Az álláskeresői kör jelentős részét továbbra is az alacsonyabb iskolai végzettségű csoportok alkotják: 35,9%-uk legfeljebb általános iskolai végzettséggel, 29,7%-uk pedig érettségivel nem rendelkező szakmunkás végzettségű volt. A vármegye járásai között számottevő eltérések figyelhetők meg:

míg a Békéscsabai járásban található a regisztrált álláskeresők legnagyobb hányada (21,7%), addig a legmagasabb relatív álláskeresői arány a Sarkadi (9,9%), a Mezőkovácsházai (9,1%) és a Békési járásban (7,9%) jelentkezett (BéVKH FFO, 2026).

A fenti adatok azt is mutatják, hogy a munkaerőpiaci (re)integráció támogatása nem kizárólag a foglalkoztatási lehetőségek bővítését jelenti, hanem indokoltta teheti az egyéni életutak, társadalmi erőforrások és a munkavállalói alkalmazkodást befolyásoló családi mintázatok komplex vizsgálatát is, mivel a foglalkoztatási helyzet alakulása nem értelmezhető kizárólag egyéni szinten, hiszen azt jelentős mértékben meghatározzák a térségi gazdasági folyamatok, a humán tőke állapota és az alkalmazkodóképesség különbségei is. A jelenség komplexitása arra utalhat, hogy a munkaerőpiaci reintegráció nem kizárólag gazdasági vagy adminisztratív eszközökkel segíthető, hanem egyre inkább multidimenzionális (pszichoszociális, családi és társadalmi rendszerben vizsgált) megközelítéseket igényelhet. Blahó (2007) a Dél-alföldi Régió versenyhelyzetét elemezve rámutatott arra, hogy a tudástársadalom kialakulásával az egyének és térségek lehetőségeit egyre inkább az iskolázottság, a megszerzett kompetenciák és a tudás alkalmazásának képessége határozza meg. A társadalmi és területi különbségek mérséklésében kiemelt jelentősége van a humán erőforrás-fejlesztésnek, mivel a képzettségi hátrányok hosszabb távon a munkaerőpiaci részvétel esélyeit is befolyásolhatják (Blahó, 2007).

A tartós munkanélküliség nem csupán jövedelmi vagy foglalkoztatási problémaként értelmezhető, hanem olyan komplex társadalmi és pszichoszociális állapotként is, amely az egyén életvezetésére, önértékelésére, társas kapcsolataira és jövőorientációjára egyaránt hatással lehet. Jahoda (1982) látens deprivációs modellje szerint a munka a jövedelemszerzés manifeszt funkcióján túl olyan pszichoszociális szükségletek kielégítéséhez is hozzájárul, mint az idő strukturálása, a társas kapcsolatok fenntartása, a társadalmi státusz, a közös célokhoz való kapcsolódás és az aktivitás. E funkciók tartós hiánya kedvezőtlenül befolyásolhatja a pszichés jóllétet és a társadalmi integrációt (v.ö.: Jahoda, 1982; Paul és Moser, 2009). A nemzetközi kutatások szintén szoros kapcsolatot jeleznek a munkanélküliség és a pszichés jóllét között, különösen akkor, ha az érintett hosszabb időn keresztül nélkülözi a társadalmi szerepekhez és a strukturált életvitelhez kapcsolódó erőforrásokat (Paul és Moser, 2009; Paul és tsai, 2023).

A munkaerőpiaci sérülékenység vizsgálata során kiemelt jelentőségű azoknak a csoportoknak a támogatása, amelyek esetében az egészségi állapot, a megváltozott munkaképesség vagy egyéb hátrányos körülmények akadályozhatják a foglalkoztatásba való visszatérést. Rákóczi (2025) hangsúlyozza, hogy a munka világától régóta távol lévő és/vagy megváltozott munkaképességű személyek munkaerőpiaci integrációja komplex megközelítést igényel, amelyben a rehabilitációs szolgáltatások, az egyéni szükségletek feltárása és a

munkáltatói együttműködések egyaránt meghatározó szerepet töltenek be. Rákóczi rámutat arra, hogy a foglalkoztatási rehabilitáció, a foglalkoztatási és munkaerőpiaci tanácsadás nem kizárólag a munkába állás elősegítését jelenti, hanem az egyéni erőforrások, képességek és lehetőségek összehangolását is.

A módszertani eszköztár kidolgozását megalapozó kutatások

Jelen tanulmány egy újonnan kidolgozott, három pillérre épülő módszertani eszköztárat mutat be, amely a foglalkoztatási és szociális szakemberek számára támogatást nyújthat az álláskeresők családi hátteréből, munkaszocializációjából és pszichoszociális helyzetéből fakadó elakadások feltárásában és értelmezésében. Az eszköztár a munkaerőpiaci fókuszú genogramot, a 41 tételes strukturált kérdőívet, valamint a tematikus tanácsadói kérdésbankot foglalja magában. A fejlesztés kiindulópontja az a felismerés volt, hogy a foglalkoztatási szervezet által nyújtott munkaerőpiaci szolgáltatások hagyományos, elsősorban az egyéni kompetenciákra, végzettségre és munkaerőpiaci illeszkedésre fókuszáló eszközei nem minden esetben képesek teljes körűen feltárni a tartós inaktivitás mögött meghúzódó összetettebb társadalmi és családi tényezőket. A munkaerőpiaci helyzet alakulását ugyanis nem kizárólag az egyén aktuális képességei és motivációi határozhatják meg, hanem azok a társadalmi és családi erőforrások is, amelyekhez az egyén élete során hozzáfér. Bourdieu (1986) kulturális tőkeelmélete alapján a családi

háttér jelentős szerepet játszhat az egyének tudásának, kompetenciáinak, aspirációinak és társadalmi mobilitási lehetőségeinek alakulásában. Ez a megközelítés lehetőséget teremt annak vizsgálatára, hogy a munkához való viszony, a foglalkoztatással kapcsolatos elvárások és az életpályával kapcsolatos elképzelések milyen társadalmi és családi kontextusban formálódnak.

Az eszközzrendszer kidolgozását két Békés vármegyében álláskereső és közfoglalkoztatottak körében megvalósult munkaerőpiaci és humánszolgáltatásokkal kapcsolatos kutatás alapozta meg, amely több ponton rámutatott a klasszikus munkaerőpiaci tanácsadási eszközök korlátaira, ugyanis arra hívták fel a figyelmet, hogy a tartósan inaktív csoportok esetében a munkaerőpiaci integráció folyamatait nem kizárólag az aktuális gazdasági környezet, hanem a korábbi szocializációs tapasztalatok, családi mintázatok és társadalmi körülmények is befolyásolhatják.

Az előzmények egyikét az a 2019-es empirikus kutatás jelentette, amely a közfoglalkoztatottak egészségfejlesztési és munkaerőpiaci integrációs lehetőségeit vizsgálta Békés megyében. A kutatás eredményei alapján a vizsgált térség bizonyos, hátrányos helyzetű járásaiban olyan társadalmi csoportok is azonosíthatók voltak, amelyek hosszabb ideje távol maradtak az elsődleges munkaerőpiactól és a versenyszférától, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeztek, és akik számára a közfoglalkoztatás jelentette az egyik legfontosabb kapcsolódási pontot a munka világához. A 2019-es kutatás eredményei arra is rámu-

tattak, hogy bár a közfoglalkoztatás hozzájárulhat a munkavégző képesség fenntartásához, a napi struktúra kialakításához és a társadalmi aktivitás megőrzéséhez, hosszabb távon bizonyos esetekben összefügghet a versenyszférához való gyengébb kötődéssel, az álláskeresői aktivitás alacsonyabb intenzitásával, és a versenyszférába történő továbblépéssel kapcsolatos bizonytalansággal (Ruzsa, 2019).

A vizsgált populációban több válaszadónál is megjelentek a reménytelenségre, a beszűkült jövőképre és a konkrét életpályatervek hiányára utaló válaszok. A kvalitatív interjúk azt is jelezték, hogy a tanácsadói, mentori és ügyintézői szerepek közötti együttműködés több esetben nem teljesen összehangolt, és a beavatkozások időnként inkább egyedi megoldásokon, mint strukturált módszertanon alapultak (Ruzsa, 2019).

Ezek a kutatási eredmények hozzájárultak ahhoz a felismeréshez, hogy a munkaerőpiaci elakadások értelmezése során a kizárólag egyéni kompetenciákra épülő megközelítések mellett szükség lehet a családi és társadalmi háttér mélyebb vizsgálatára is. A családi rendszerelméleti megközelítések szerint az egyén döntései és életútjai sem választhatók teljesen el attól a kapcsolati rendszertől, amelyben szocializálódott (Bowen, 1978).

A módszertani fejlesztés másik közvetlen kutatási előzményét a 2024-ben, Békés vármegyei tartós álláskeresői körében megvalósított kvalitatív és kvantitatív vizsgálat jelentette (Ruzsa, 2024). A kutatás kvalitatív részében feltárt transzgenerációs

és családi mintázatok, valamint az álláskeresői narratíváiban megjelenő munkaszocializációs és megküzdési tapasztalatok részletes elemzése önálló tanulmányban is megjelent (Ruzsa, 2026). A jelen tanulmány e korábbi empirikus eredmények ismételt bemutatása helyett az azokból kiinduló módszertani fejlesztésre fókuszál: a kutatási tapasztalatok és a kapcsolódó szakirodalom alapján kialakított, genogramból, strukturált kérdőívből és tematikus kérdésbankból álló helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszköztár felépítését, alkalmazási logikáját és továbbfejlesztési lehetőségeit mutatja be.

A 2018 és 2024 szeptembere közötti adatok alapján a több mint 12 hónapja nyilvántartott álláskeresői száma Békés vármegyében 44,7%-kal emelkedett, és 2024 szeptemberében elérte a 3783 főt (BéVKH FFO, 2024). Ez a változás további módszertani kérdéseket vet fel arra vonatkozóan, hogy az adminisztratív nyilvántartásra, az állásközvetítésre és a kompetenciaalapú illesztésre épülő eszközök miként egészíthetők ki az egyéni életutak, a szocializációs tapasztalatok és a társadalmi beágyazottság vizsgálatával. Ez a szemléleti megközelítés alapozta meg a jelen tanulmányban bemutatott helyzetfeltáró és tanácsadást támogató módszertani eszköztár kialakítását.

A módszertani problémával kapcsolatos publikációk és kutatások áttekintése

A rendszerszemléletű segítő megközelítések az egyéni nehézségek és elakadások

értelmezésében nem kizárólag az egyén jellemzőire, hanem arra a családi, kapcsolati és társadalmi környezetre is figyelmet fordítanak, amelyben az életút, a döntések és a megküzdési módok formálódnak (Rosta, 2021a). Ez a szemlélet a tartós álláskeresés és a munkaerőpiaci inaktivitás vizsgálatában azért lehet releváns, mert az elhelyezkedési nehézségek mellett olyan, hosszabb idő alatt kialakult családi és szocializációs tapasztalatokra is ráirányíthatja a figyelmet, amelyek a hagyományos, elsősorban képzettségi, kompetencia- és munkaerőpiaci jellemzőkre épülő helyzetfeltárás során kevésbé kerülnek előtérbe.

A családi rendszerben való gondolkodás egyik meghatározó elméleti alapját Bowen (1978) családrendszer-elmélete adja, amely az egyéni működést annak kapcsolati rendszerével összefüggésben értelmezi, és abból indul ki, hogy a családban kialakuló érzelmi, kommunikációs és megküzdési mintázatok hosszabb időn keresztül fennmaradhatnak, ezáltal az egyén későbbi döntéseire és életvezetésére is hatást gyakorolhatnak. Ehhez kapcsolódik Byng-Hall (2006) családi szkriptekre vonatkozó megközelítése, amely az ismétlődő családi történetek, szerepeltvárások és viselkedési minták jelentőségét emeli ki; a munkaerőpiaci életutak szempontjából mindez azért lényeges, mert a munkához, sikerhez, kudarchoz, anyagi biztonsághoz vagy mobilitáshoz kapcsolódó családi tapasztalatok az egyén saját lehetőségeiről alkotott elképzeléseinek és jövőorientációjának formálódásában is szerepet játszhatnak.

A családi elvárások generációkon átívelő hatásának értelmezéséhez Stierlin delegációs elmélete és Böszörményi-Nagy és Spark (2018) láthatatlan lojalitás koncepciója további kapcsolódási pontot kínál. Koltai (2023) Stierlin megközelítését ismertetve arra mutat rá, hogy a korábbi generációk elvárásai és be nem teljesült céljai hatással lehetnek az utódok szerepvállalására és döntéseire, míg a láthatatlan lojalítások olyan, nem feltétlenül tudatos családi kötődéseket és kötelezettségeket jelölnek, amelyek az egyén választásaiban és életútjában is megjelenhetnek. E fogalmak a munkaerőpiaci tanácsadásban nem determinisztikus magyarázatként vagy klinikai kategóriaként értelmezendők, hanem olyan lehetséges háttértényezőkként, amelyek feltárása hozzájárulhat az ügyfél döntési helyzetének árnyaltabb megértéséhez.

A transzgenerációs szemlélet mindezt többgenerációs időperspektívába helyezi. Rosta (2021c) a családi működés történetiségére, valamint a korábbi generációktól származó kapcsolati mintázatok, hiedelmek, értékítéletek, elvárások, delegációk és lojalítások jelenbeli jelentőségére irányítja a figyelmet, míg Barát és Demetrovics (2009) a transzgenerációs hatásokat a generációk között továbbadódó működésmódokkal, hiedelmekkel és traumatikus tapasztalatokkal is kapcsolatba hozzák.

Varga (2011) a transzgenerációs traumák vizsgálata kapcsán arra mutat rá, hogy az utódgenerációkban olyan pszichés hatások is megjelenhetnek, amelyek háttérében korábbi generációk tapasztalatai állhatnak; e

megközelítés a jelen tanulmányban azért releváns, mert a pszichés és kapcsolati működés bizonyos elemei közvetetten az álláskeresési, munkavállalási és alkalmazkodási folyamatokra is hatással lehetnek.

A transzgenerációs folyamatok közvetítésében a családi narratívák, hiedelmek, tabuk és a korábbi eseményekhez kapcsolódó jelentések is szerepet kaphatnak. Wolynn (2017) a generációkon át továbbadódó félelmek, érzések és viselkedésminták lehetséges szerepét hangsúlyozza, Koltai (2023) a korai kapcsolati tapasztalatok és a későbbi megküzdési, illetve választási folyamatok összefüggéseire irányítja a figyelmet, míg Kádár (2023) és Tóth (2023) a családi történetek, titkok, elhallgatások és lezáratlan tapasztalatok jelentőségét emeli ki. A tartós munkanélküliséghez, anyagi bizonytalansághoz, függőséghez, veszteségekhez vagy más megterhelő élethelyzetekhez kapcsolódó családi narratívák ezért a tanácsadási folyamatban is relevánsak lehetnek, amennyiben feltárásuk az ügyfél saját értelmezésére épül, és nem valamely feltételezett transzgenerációs kapcsolat előzetes bizonyítását szolgálja.

A többgenerációs megközelítést az életciklus-szemlélet egészíti ki, amely a családi működést nem statikus rendszerként, hanem időben változó, fejlődési szakaszokon és átmeneteken keresztül alakuló folyamatként értelmezi. Carter és McGoldrick (1989), valamint Rosta (2021b) megközelítése alapján az életciklus különböző szakaszaihoz sajátos alkalmazkodási feladatok kapcsolódnak, így a munkavesztés, a

gazdasági nehézségek, a mobilitás, a családi szerepek átalakulása vagy más jelentős életút-események nemcsak az egyén, hanem a családi rendszer egészének működését is érinthetik. Ez különösen a tartós álláskeresés esetében lehet lényeges, amikor a munkaerőpiaci helyzet elhúzódó változása a családi szerepek, erőforrások és kapcsolati viszonyok átrendeződésével is együtt járhat.

A családi és életúti tényezők szerepe a pályaválasztási és pályaeépítési folyamatok szakirodalmában is megjelenik. Olteanu (2015, 2019a) rendszerelméleti megközelítése szerint a pályával kapcsolatos döntések nem vezethetők vissza kizárólag az egyéni érdeklődésre, képességekre és kompetenciákra, mivel azok alakulásában a családi környezet által közvetített értékek, elvárások, szerepminták és korábbi generációk foglalkozási tapasztalatai is szerepet játszhatnak; ennek megfelelően ezek feltárása olyan információkkal egészítheti ki a tanácsadási folyamatot, amelyek a hagyományos kompetencia- és érdeklődésvizsgálatok során kevésbé jelennek meg. Olteanu (2019b) emellett az egyéni döntéshozási nehézségek azonosításának jelentőségét hangsúlyozza, amelyek információhiányhoz, önismereti bizonytalansághoz, illetve személyes és kontextuális tényezőkhez egyaránt kapcsolódhatnak, míg Olteanu (2019c) a tanácsadási folyamat szakmai keretei, a kompetenciák, az etikai megfontolások, az alkalmazható módszerek, valamint az esetmegbeszélés és a szupervízió szerepére hívja fel a figyelmet. Ezek a szempontok a jelen módszertani

fejlesztésben azért különösen lényegesek, mert a családi és pszichoszociális tartalmak bevonása csak világosan meghatározott tanácsadói kompetenciahatárok mellett történhet.

A tartós álláskeresés összetett értelmezése során ugyanakkor a családi és transzgenerációs tényezők nem választhatók el a társadalmi, területi és egészségi körülményektől sem. Beke (2009) Békés vármegye egészségi állapotának területi sajátosságait vizsgálva a társadalmi-gazdasági környezet és az egészségi állapot összefüggéseire mutat rá, Beke (2017) pedig ezt az életmódbeli tényezők, az egészségmagatartás és a mentális jóllét szerepével egészíti ki; mindez arra utal, hogy az álláskereső helyzetének feltárásakor a foglalkoztatási és képzettségi jellemzők mellett a fizikai és mentális egészségi állapot, valamint a térségi környezet figyelembevétele is indokolt lehet. A pszichoszociális tényezők között a tartós stressz ugyancsak releváns, mivel annak pszichés, életmódbeli és egészségi következményei egyaránt lehetnek (Tömő és Beke, 2023), az elhúzódó álláskereséshez kapcsolódó bizonytalanság pedig olyan tartós stresszforrássá válhat, amely az egyén motivációjával és alkalmazkodási lehetőségeivel is összefüggésbe hozható.

A feldolgozott szakirodalom alapján a tartós álláskeresés olyan összetett élethelyzetként értelmezhető, amelynek vizsgálatában a gazdasági, strukturális és egyéni munkaerőpiaci tényezők mellett a családi rendszer, a munkaszocializáció, az életút, a pszichoszociális állapot és a több ge-

neráción keresztül formálódó tapasztalatok is releváns értelmezési szempontokat kínálhatnak. A rendszerszemlélet alkalmazása nem helyettesíti a foglalkoztathatóság, a képzettség, a kompetenciák vagy a rendelkezésre álló munkahelyek vizsgálatát, hanem ezekhez kapcsolódva teheti lehetővé az egyéni nehézségek tágabb életüti és kapcsolati kontextusban történő értelmezését (Rosta, 2021a). Erre az elméleti alapra épül a jelen tanulmányban bemutatott, munkaerőpiaci fókuszú genogramból, strukturált kérdőívből és tanácsadói tematikus kérdésbankból álló eszköztár, amelynek célja a hagyományos munkaerőpiaci információk kiegészítése a családi és foglalkozási életutak, az ismétlődő mintázatok, valamint az egyéni tapasztalatok strukturáltabb feltárásával.

A helyzetfeltáró és tanácsadást támogató módszertani eszköztár bemutatása

A 2024-es kutatás és az annak kvalitatív eredményeit bemutató későbbi közlemény tapasztalatai, különösen a tartós álláskereső válaszaiiban és interjúiban megjelenő elkerülő megküzdési módok, önértékelési nehézségek, társas visszahúzódásra utaló tapasztalatok és az elhelyezkedést nehezítő viselkedési mintázatok (Ruzsa, 2024, 2026), felvetették annak szükségességét, hogy a hagyományos foglalkoztatáspolitikai és állásközvetítő eljárások az egyéni életút, valamint a családi és pszichoszociális háttér vizsgálatára irányuló szempontokkal egészüljenek ki. E tapasztalatok és a releváns szakirodalom szintézise alap-

ján háromelemű támogató eszköztár került kidolgozásra, amely a családi rendszerhez, a munkaszocializációhoz és a pszichoszociális élethelyzethez kapcsolódó lehetséges munkaerőpiaci nehézségek azonosítását és értelmezését támogathatja, kiegészítve a meglévő humánszolgáltatási eszközrendszerrel (Ruzsa, 2024).

Az eszköztár az információgyűjtés mellett a munkaerőpiaci tanácsadási folyamat strukturálását is szolgálja, támogatva a háttérben meghúzódó lehetséges mintázatok és összefüggések feltárását, különös tekintettel a transzgenerációs tényezők lehetséges szerepére. A három egymást kiegészítő elem (a genogram, a strukturált kérdőív és a kérdésbank) együttes alkalmazása árnyaltabb értelmezési keretet kínálhat a munkaerőpiaci tanácsadás számára.

A genogram mint feltáró eszköz

A helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszköztár első eleme a genogram, amely a családterápiás és rendszerszemléletű segítő gyakorlat széles körben alkalmazott vizuális eszköze. A genogram nem egyszerű családfa, hanem olyan strukturált grafikus ábrázolási forma, amely három vagy akár négy generáció családi kapcsolatait, jelentős életeseményeit, szerepeit, kapcsolati sajátosságait és visszatérő mintázatait jelenítheti meg (McGoldrick és tsai, 2020). Alkalmazása lehetővé teszi, hogy az egyéni nehézségek a családi rendszer történeti és kapcsolati összefüggéseibe ágyazottan is értelmezhetők legyenek. McGoldrick és tsai (2008) szerint a genogram a családi kapcsolatok, az ismétlődő események és a

generációkon átívelő folyamatok strukturált áttekintését egyaránt támogathatja.

A rendszerszemlélet alapfeltevése szerint az egyén viselkedése, döntései és megküzdési stratégiái nem érthetők meg kizárólag személyiségjegyeinek vizsgálatával, hanem figyelembe kell venni azt a kapcsolati hálót is, amelyben ezek kialakultak (Goldenberg és tsai, 2017). Így a munkaerőpiaci viselkedés sem tekinthető kizárólag individuális jelenségnek, mivel azt a családi munkaszocializáció, a korai kapcsolati tapasztalatok, a család által közvetített értékek, valamint a generációk között továbbadott hiedelmek és narratívák egyaránt alakíthatják. A genogram ezért segíthet láthatóvá tenni azokat a kapcsolati és életútmin-tázatokat, amelyek a hagyományos munkaerőpiaci tanácsadási beszélgetésekben kevésbé kerülhetnek előtérbe.

A bemutatott módszertan egyik sajátossága, hogy a klasszikus családterápiás genogramot a munkaerőpiaci tanácsadás szempontjaihoz igazítja. Alkalmazásának célja nem terápiás diagnózis felállítása, hanem annak áttekintése, hogy a család különböző generációiban milyen, a munkához kapcsolódó mintázatok, értékek és életúttapasztalatok jelentek meg vagy ismétlődtek. A vizsgálat fókuszába ezért olyan tényezők kerülhetnek, mint a családtagok foglalkozási életútja, a munkanélküliség vagy a tartós inaktivitás előfordulása, a földrajzi és társadalmi mobilitás tapasztalatai, az anyagi krízisek, a vállalkozói vagy alkalmazotti szerepek megjelenése, valamint a munkához kapcsolódó családi attitűdök és narratívák.

A genogram alkalmazása során a család szerkezete mellett azok a kapcsolati sajátosságok is áttekinthetők, amelyek összefüggésbe hozhatók az egyén alkalmazkodási módjaival.

Rauscher-Gföhler (2008) rámutat arra, hogy a genogram segítségével vizsgálhatók az érzelmi távolságok, az összefonódott vagy konfliktusos kapcsolatok, valamint a család működését befolyásoló krízisek, és ezek az információk különösen relevánsak lehetnek olyan álláskereső esetében, akinek családtörténetében több generációt érintő munkanélküliségi, munkaerőpiaci inaktivitási vagy foglalkozási bizonytalansággal kapcsolatos tapasztalatok fordulnak elő.

A nemzetközi szakirodalom a genogram reflexív és narratív funkcióját is hangsúlyozza. McGoldrick és tsai (2020) szerint a genogram elkészítése elősegítheti a családtörténet új szempontú áttekintését és értelmezését, mivel a vizuális megjelenítés lehetőséget teremthet arra, hogy az ügyfél reflektáljon a korábban kevésbé tudatosított, ismétlődő családi tapasztalatokra, és saját életútját összevesse a korábbi generációk történeteivel, és ez különösen jelentős lehet azokban az esetekben, amikor a munkanélküliség, az alacsony iskolai végzettség, a korlátozott mobilitás vagy a gazdasági kiszolgáltatottság több generáció életében is megjelent.

A transzgenerációs szemlélet alapján a genogram olyan jelenségek strukturált feltárását is támogathatja, mint a láthatatlan lojalítások, a családi delegációk vagy a munkával kapcsolatos implicit elvárások

(Böszörményi-Nagy és Spark, 2018; Byng-Hall, 2006). A munkaerőpiaci tanácsadás keretében ezek nem klinikai kategóriaként, hanem az ügyfél élethelyzetének értelmezését segítő lehetséges szempontként jelennek meg. A cél nem annak bizonyítása, hogy valamely családi minta szükségszerűen meghatározza az egyén jelenlegi életútját, hanem annak vizsgálata, hogy bizonyos ismétlődő tapasztalatok, értékek vagy elvárások összefüggésbe hozhatók-e az aktuális munkaerőpiaci nehézségekkel és döntési helyzetekkel.

A genogram felvétele során a tanácsadó strukturált, ugyanakkor az ügyfél élethelyzetéhez igazodó kérdezéstechnikát alkalmazhat. Wertán (2019) ajánlásai alapján különösen fontosak lehetnek azok a kérdések, amelyek a családi munkaszocializációra irányítják a figyelmet, ilyen lehet annak feltárása, hogy az ügyfél kit tekintett követendő mintának a családjában, milyen munkához kapcsolódó tulajdonságokat és értékeket érzékel családi örökségként, hogyan jelenik meg a siker és a kudarc a családi történetekben, illetve mely élethelyzetek vagy foglalkozási tapasztalatok ismétlődnek több generáción keresztül. Ezek a kérdések nem értékelő, minősítő vagy klinikai célt szolgálnak, hanem a reflexív gondolkodás és a saját életút tudatosabb értelmezésének támogatását.

A módszer alkalmazása megfelelő szakmai felkészültséget és egyértelmű kompetenciahatárok betartását igényli. A genogram készítése során érzékeny családi információk, veszteségek, konfliktusok vagy traumatikus tapasztalatok is felszínre

kerülhetnek, ezért a tanácsadónak folyamatosan figyelemmel kell lennie az ügyfél érzelmi állapotára, valamint saját szakmai kompetenciáira. A munkaerőpiaci tanácsadás keretei között a genogram nem terápiás vagy diagnosztikai eszközként alkalmazandó, hanem olyan strukturált helyzetfeltáró módszerként, amely támogathatja az ügyfél családi és munkaerőpiaci életútjának, valamint az ezek között esetlegesen megjelenő összefüggéseknek az árnyaltabb megértését. Amennyiben a feltárás során a tanácsadói kompetenciát meghaladó pszichés vagy szociális probléma válik felismerhetővé, indokolt lehet az ügyfél megfelelő pszichológiai, pszichiátriai vagy szociális szakellátás felé történő továbbirányítása.

Ez az alkalmazási keret összhangban áll a traumaérzékeny segítő gyakorlat alapelveivel, amelyek a biztonságos és ítélezésmentes légkör megteremtését, az együttműködést, valamint az ügyfél autonómiájának és választási lehetőségének tiszteletben tartását helyezik előtérbe (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, SAMHSA, 2014). A genogram ebben az értelmezésben a családi és foglalkozási életutak strukturált áttekintését, az önreflexiót és a saját életút árnyaltabb értelmezését támogató kiegészítő módszertani eszközként értelmezhető.

Az álláskeresők transzgenerációs mintáit feltáró strukturált kérdőív

A helyzetfeltáró és tanácsadást támogató módszertani eszköztár második elemét egy

saját fejlesztésű, 41 tételből álló strukturált kérdőív képezi. A kérdőív első empirikus alkalmazására a 2024-ben megvalósított kutatásban került sor (Ruzsa, 2024); a jelen tanulmány ugyanezt a 41 tételes kérdőívet mutatja be. A kérdőív elméleti és tartalmi kialakítását a családi rendszerek működésével, a munkaszocializációval, a tartós álláskereső pszichoszociális következményeivel és a transzgenerációs mintázatokkal foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom alapozta meg.

A fejlesztést megelőző szakirodalmi áttekintés során nem volt azonosítható olyan magyar nyelvű, validált kérdőív, amely a transzgenerációs családi mintázatokat, a munkaszocializációt és a tartós álláskeresőkhöz kapcsolódó tapasztalatokat a munkaerőpiaci tanácsadás céljaihoz igazodva, integrált módon vizsgálná. Ez a módszertani hiány indokolta egy olyan strukturált helyzetfeltáró kérdőív kialakítását, amely megfelelő szakmai felkészültség és egyértelmű kompetenciahatárok mellett támogatja a tanácsadót az ügyfél családi, munkaszocializációs és pszichoszociális helyzetéhez kapcsolódó lehetséges összefüggések áttekintésében (Ruzsa, 2024).

A kérdőív fejlesztésének és felépítésének logikája. A 41 tételes kérdőív első empirikus alkalmazására a 2024-es kutatásban került sor. A 2025-ben megvalósított szakmai tréningek nem egy új kérdőívváltozat létrehozását jelentették, hanem az eszköz tanácsadási környezetben történő alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok és szakmai visz-

szajelzések összegzéséhez járultak hozzá. A tételállomány kialakításakor elsődleges szempont volt, hogy a kérdések kapcsolódjanak a kutatás elméleti keretéhez, a célcsoport számára érthetők legyenek, valamint papíralapú és online adatfelvétel keretében egyaránt alkalmazhatók maradjanak. A kérdőív nem egydimenziós pszichometriai skálaként, hanem eltérő válaszformátumokat tartalmazó, feltáró és tanácsadást támogató eszközként került kialakításra, ennek megfelelően nem egyetlen látens tulajdonság mérésére, hanem több, egymással kapcsolatba hozható élettörténeti, családi, munkaerőpiaci és pszichoszociális terület strukturált áttekintésére szolgálhat.

A kérdőív kitöltése várhatóan 10–15 percet vesz igénybe. A tételek sorrendje fokozatosan mélyülő szerkezetet követ: az egyszerűbb és kevésbé érzékeny szociodemográfiai, lakhatási és munkaerőpiaci kérdésektől halad a családi munkaszocializáció, a munkához kapcsolódó értékek és attitűdök, majd az álláskeresési akadályok, a szubjektív lelki terhelés, a támogatási szükségletek és a jövőorientáció személyesebb témái felé. A fokozatosan mélyülő szerkezet célja, hogy elősegítse a válaszadói bizalom kialakulását, és mérsékelje az érzékenyebb kérdések megválaszolásával járó kognitív és érzelmi terhelést (Dillman és tsai, 2014).

A kérdőív öt tematikus egységből áll, amelyek a vizsgált problématerületek tartalmi rendszerezését és a tanácsadási folyamatban további figyelmet igénylő témák azonosítását szolgálják; e blokkok elméleti

és tartalmi szervezési egységek, és nem tekinthetők előzetesen empirikusan igazolt faktoroknak.

Az első tematikus egység a személyes, szociodemográfiai és alapvető munkaerőpiaci jellemzőket foglalja össze, beleértve a válaszadó családi, képzettségi, lakhatási és foglalkoztatási helyzetét, valamint az álláskeresés időtartamát. E változók az aktuális élethelyzet leírása mellett lehetőséget teremtenek az eltérő társadalmi és munkaerőpiaci helyzetű csoportok összehasonlítására is, ami azért indokolt, mert az életkor, az iskolai végzettség, a családi és lakhatási helyzet, valamint a korábbi foglalkoztatási tapasztalatok az elhelyezkedési lehetőségekkel és az álláskeresés időtartamával egyaránt összefügghetnek (v.ö.: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2024).

A második és harmadik tematikus egység a családi munkaszocializáció, valamint a munkával kapcsolatos értékek és attitűdök feltárását szolgálja. A kérdések kitérnek a származási család kapcsolati és foglalkozási sajátosságaira, a munkanélküliség családon belüli előfordulására, a családi példaképekre, a munkáról és pályaválasztásról közvetített elvárásokra, továbbá arra, hogy a válaszadó milyen jelentést tulajdonít a munkának, és milyen családi hatásokat érzékel saját munkához való viszonyában. A munkával, tanulással és pályával kapcsolatos elképzelések már a korai szocializáció során formálódhatnak a megfigyelt viselkedés, a szülői modellek és a családi narratívák hatására (lásd: Bandura, 1986; Super, 1990), míg a munkavállalási motiváció az

anyagi szükségleteken túl az autonómia, a kompetencia, a társas kapcsolódás és az egyéni értékrend szempontjaival is össze-függhet (Deci és Ryan, 2000).

A negyedik és ötödik tematikus egység az aktuális álláskereső helyzetre, az észlelt akadályokra, a támogatási szükségletekre, valamint a szubjektív pszichés terhelésre és a jövőorientációra összpontosít. A kérdések egyaránt érintik a külső és strukturális nehézségeket (például a megfelelő munkahelyek hiányát, a képzettségi vagy tapasztalati hátrányokat, az egészségi és lakóhelyi adottságokat), valamint az álláskeresőhöz kapcsolódó személyes tapasztalatokat, így a motiváció csökkenését, az önbizalomhiányt, a kudarcotól való félelmet, a bizonytalanságot és az igénybe vehető támogatási formákat. A pszichés terhelésre vonatkozó kérdések nem klinikai állapotok diagnosztizálását célozzák, hanem annak feltárását, hogy az ügyfél saját megítélése szerint milyen lelki nehézségek befolyásolhatják aktuális álláskereső helyzetét; ennek jelentőségét alátámasztja, hogy a tartós munkanélküliség és a mentális egészség között kölcsönös kapcsolat állhat fenn, vagyis az elhúzódó álláskereső növelheti a pszichés terhelést, miközben a kedvezőtlenebb mentális állapot maga is nehezítheti a munkaerőpiaci visszatérést (Paul és Moser, 2009).

A kérdőív záró, reflexív eleme arra irányul, hogy a válaszadó a munkával kapcsolatban mely családi gondolatokat, értékeket vagy tanításokat tartja továbbadásra érdemesnek, illetve mely mintázatokhoz kíván saját életében másként viszonyulni; ez a

kérdés az aktuális munkaerőpiaci helyzet leírásán túl a saját életút és a jövőorientáció tudatosabb értelmezésére is lehetőséget ad, összhangban a narratív identitás megközelítésével (McAdams, 2013).

A kérdőív sajátossága tehát abban ragadható meg, hogy az alapvető munkaerőpiaci változók mellett a családi háttér, a munkaszocializáció, a munkával kapcsolatos értékek, az álláskereső nehézségei, a támogatási szükségletek és a pszichoszociális tapasztalatok szempontjait is bevonja a helyzetfeltárásba. Nem pszichológiai diagnózis felállítására szolgál, és nem helyettesíti a klinikai, pszichodiagnosztikai vagy pszichoterápiás vizsgálatokat és beavatkozásokat; elsődleges funkciója azoknak a problématerületeknek és támogatási szükségleteknek a strukturált azonosítása, amelyek a személyes tanácsadás vagy mentorálás során további megbeszélést igényelhetnek. A kérdőív önállóan is alkalmazható előzetes helyzetfeltárásra, a genogrammal és a tanácsadói tematikus kérdésbankkal összehangolt használata pedig az azonosított témák részletesebb értelmezését támogathatja.

A kérdezéstechnika és a tanácsadói tematikus kérdésbank

A módszertani eszköztár harmadik elemét a strukturált kérdezéstechnikára épülő kérdésbank alkotja. A segítő szakmákban a kérdés az információgyűjtés mellett az ügyfél önreflexióját és saját élethelyzetének több szempontú értelmezését is támogathatja. A megfelelően megfogalmazott kérdések ráirányíthatják a figyelmet a koráb-

ban kevésbé tudatosított családi tapasztalatokra, ismétlődő élethelyzetekre, valamint az ezekhez kapcsolódó egyéni értelmezésekre (v.ö.: Bagdy, 2006; Feuer, 2008; Rauscher-Gföhler, 2008). A rendszerszemléletű megközelítésben mindez lehetőséget teremthet arra, hogy az egyén nehézségeit tágabb családi és kapcsolati összefüggésekben is megvizsgálja (Boscolo és tsai, 1987; McGoldrick és tsai, 2020; Rosta, 2021a).

A kérdésbank összeállításának egyik alapelve a fokozatosság volt. A folyamat a tényszerű, kapcsolatfelvételt és közös tájékozódást támogató kérdésektől halad a reflektívabb, családi és életúttapasztalatok összefüggéseinek átgondolását segítő kérdések felé. Ez a megközelítés összhangban áll a motivációs interjú együttműködésre, reflektív figyelemre és az ügyfél autonómiájának tiszteletére épülő szemléletével (Miller és Rollnick, 2023).

A kérdéstípusok elméleti alapját Tomm (1988) intervenció interjúmodellje adja, amely lineáris, cirkuláris, stratégiai és reflektív kérdéseket különböztet meg. A lineáris kérdések elsősorban a tények, események és az aktuális élethelyzet feltárását támogatják. A cirkuláris kérdések a kapcsolati rendszer tagjai közötti kölcsönhatásokra, eltérő nézőpontokra és reakciókra irányítják a figyelmet, és a milánói családterápiás iskola rendszerszemléletű megközelítéséhez kapcsolódnak (Boscolo és tsai, 1987). A stratégiai kérdések a jelenlegi működésmódok, korábbi megoldási kísérletek és lehetséges alternatívák átgondolását segíthetik, alkalmazásuk azonban

fokozott szakmai körültekintést igényel az ügyfél autonómiájának megőrzése érdekében (Bagdy, 2006; Tomm, 1988). A reflektív kérdések az ügyfél saját értelmezési kereteinek bővítését, erőforrásainak áttekintését és új nézőpontok kialakítását támogatják; ebben a narratív önértelmezésnek is jelentős szerepe lehet (McAdams, 2013).

A kérdéstípusok nem egymást kizáró, illetve nem minden esetben meghatározott sorrendben alkalmazandó technikák. A tanácsadó a beszélgetés céljához, az ügyfél aktuális állapotához, együttműködési készségéhez és önkéntes részvételéhez igazodva választhat közülük. Érzékeny családi, veszteséggel vagy megterhelő életese-ménnyel kapcsolatos témák esetében különösen fontos a fokozatosság, az ügyfél visszajelzéseinek figyelembevétele és a válaszadás visszautasításának lehetősége.

A jelen módszertani fejlesztés keretében kidolgozott kérdésbank Heltai és Tarjányi (1999) interjú-módszertani szempontjait is figyelembe veszi, tartalmában azonban kifejezetten a munkaerőpiaci tanácsadás sajátosságaihoz igazodik. Öt egymáshoz kapcsolódó tematikus egységből épül fel, amelyek nem mereven követendő interjú-protokollt jelentenek; a tanácsadó az ügyfél élethelyzetéhez és a tanácsadási célhoz igazodva választhatja ki a releváns kérdéseket.

Az első tematikus egység a családi háttér és a munkaszocializáció feltárására irányul, különös tekintettel a családban megjelenő foglalkozási életutakra, munkával kapcsolatos értékekre, példaképekre és korai munkatapasztalatokra.

A második egység a több generáción keresztül megjelenő tapasztalatokat és lehetséges transzgenerációs összefüggéseket tekinti át, beleértve a veszteségeket, kríziseket, munkanélküliségi vagy mobilitási tapasztalatokat. A feltárás ezekben az esetekben sem klinikai diagnózisra, hanem az ügyfél által tulajdonított jelentések és saját életútjával felismert lehetséges kapcsolatok megértésére irányul.

A harmadik tematikus egység a társas támogató háló és az elérhető érzelmi, információs vagy gyakorlati erőforrások feltárását szolgálja, amelyek a megterhelő élethelyzetekkel való megküzdésben is szerepet játszhatnak (Paul és Moser, 2009; Walsh, 2016).

A negyedik egység a családi elvárások, szerepek, kötődések és lojalítások vizsgálatára épül, és a munkával, pályaválasztással, valamint álláskeresési döntésekkel kapcsolatba hozható családi mintázatok áttekintését támogatja (Böszörményi-Nagy és Spark, 2018; Byng-Hall, 2006).

Az ötödik egység a jövőorientációra, a munkával kapcsolatos célokra, lehetséges változtatási irányokra és továbbvinni kívánt értékekre összpontosít (McAdams, 2013).

A kérdésbank nem mereven követendő kutatási interjúprotokoll, és alkalmazása nem azonos a pszichológiai vagy pszichoterápiás célú feltárással. A munkaerőpiaci tanácsadás keretében rugalmasan használható tematikus kérdéskészletként értelmezhető, amelyből a tanácsadó az ügyfél helyzetéhez, a tanácsadási célhoz, az önkéntes részvételhez és saját kompetencia-

határaihoz igazodva választhat. Kutatási célú alkalmazás esetén külön adatfelvételi és kutatásetikai protokoll szükséges.

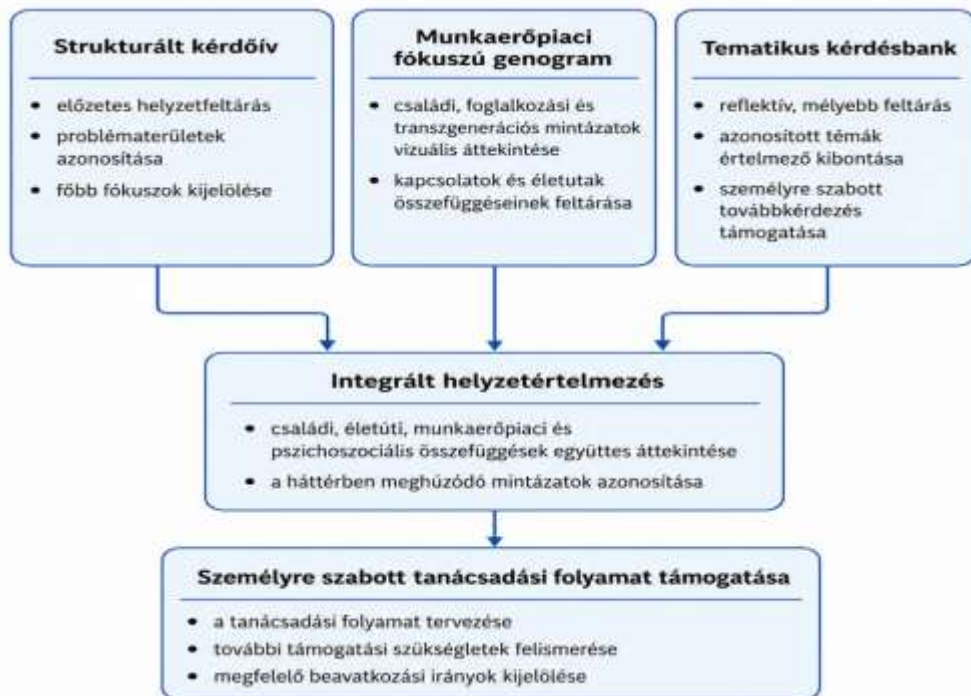
A kérdésbank a genogrammal és a strukturált kérdőívvel összehangoltan alkalmazva támogathatja a családi, munkaszociális és pszichoszociális szempontok részletesebb áttekintését, valamint további értelmezési szempontokat nyújthat a személyre szabott tanácsadási folyamat megtervezéséhez (Ruzsa, 2024).

A három eszköz integrált alkalmazási logikája

A genogram, a strukturált kérdőív és a kérdésbank egymást kiegészítő, fokozatosan mélyülő feltárási folyamatot alkot (1. ábra). A kérdőív a munkaerőpiaci helyzet, a családi háttér, a munkával kapcsolatos értékek, valamint a pszichoszociális nehézségek előzetes feltérképezését támogatja; a genogram vizuálisan rendezheti a családi életutak, foglalkozási mintázatok és jelentős események összefüggéseit; a kérdésbank pedig lehetőséget ad az azonosított témák reflektív és rendszerszemléletű további vizsgálatára.

Az eszközök nem merev sorrendben és nem minden ügyfél esetében szükségszerűen teljes körűen alkalmazandók: használatuk a tanácsadási célhoz, az ügyfél szükségleteihez és önkéntes részvételéhez, valamint a szakember kompetenciahatáraihoz igazítandó. Együttes alkalmazásuk a helyzetértelmezést és a személyre szabott tanácsadási folyamat megtervezését támogatja, nem pedig pszichológiai diagnózis felállítását (Ruzsa, 2024).

1. ábra. A helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszköztár integrált működési modellje. Forrás: saját szerkesztés a tanulmányban bemutatott módszertani logika alapján

Etikai és szakmai kompetenciahatárok. Az eszköztár alkalmazása során alapvető követelmény az önkéntesség, a tájékozott részvétel, az adatkezelés bizalmassága, valamint az ügyfél autonómiájának tiszteletben tartása. A családi életutak, veszteségek, konfliktusok vagy traumatikus tapasztalatok feltárása érzelmileg megterhelő lehet, ezért a tanácsadónak folyamatosan figyelemmel kell lennie saját szakmai kompetenciahatáraitra, és szükség esetén pszichológiai, pszichiátriai vagy szociális szakellátás felé kell továbbbírányítania az ügy-

felet. A genogram, a kérdőív és a kérdésbank nem klinikai diagnosztikai vagy pszichoterápiás eszközök; alkalmazásuk a munkaerőpiaci tanácsadás keretein belül a helyzet strukturáltabb megértését és a további támogatási szükségletek felismerését szolgálja. E megközelítés összhangban áll a traumaérzékeny segítő gyakorlat biztonságára, együttműködésre és választási lehetőségre épülő alapelveivel (SAMHSA, 2014).

Szakértői közreműködés és szupervíziós támogatás. A kérdőív és a kapcsolódó kérdés-

bank szakmai kialakítását Szabóné dr. Kállai Klára klinikai szakpszichológus, szupervízor konzultációval és szupervíziós támogatással segítette. A közös szakmai munka kiterjedt az érzékeny családi és pszichés tartalmakat érintő kérdések megfogalmazására, a kérdések sorrendjére, a tanácsadói kompetenciahatárok kijelölésére, valamint azoknak a helyzeteknek az azonosítására, amelyekben a munkaerőpiaci tanácsadás keretein túl más segítő szakember bevonása válhat szükségessé. A szupervíziós támogatás a fejlesztés szakmai és etikai megalapozását szolgálta, ugyanakkor nem tekinthető a kérdőív pszichometriai validálásának.

Tréningkörnyezetben szerzett előzetes alkalmazási tapasztalatok. A módszertani fejlesztéshez két, céljában és funkciójában elkülönülő, egyaránt 3×1 napos szakmai tréning kapcsolódott. Az első program 2025 áprilisában, 12 foglalkoztatási és munkaerőpiaci tanácsadással foglalkozó szakember részvételével valósult meg. Célja a genogram, a strukturált kérdőív és a kérdésbank egymásra épülő alkalmazási logikájának megismerése, valamint az eszközök használatához szükséges szakmai és módszertani ismeretek elsajátítása volt. A résztvevők egyéni, páros és csoportos gyakorlatok keretében gyakorolták az egyes módszertani elemek alkalmazását. Az így szerzett előzetes alkalmazási tapasztalatok és szakmai észrevételek hozzájárultak az eszköztár alkalmazási kereteinek, instrukcióinak és a tanácsadási folyamatba történő illesztésének további pontosításához.

Ettől elkülönült a 2025 júliusában, 18 munkaerőpiaci tanácsadó részvételével megvalósított, szintén 3×1 napos tréning, amely a munkaerőpiaci képzésekhez kapcsolódó tanácsadási folyamat szakmai támogatására irányult. Ebben az alkalmazási környezetben a jelen tanulmányban bemutatott kérdőív rövidített, a képzési szükségletek és az esetleges támogatási igények áttekintéséhez igazított változatának használatára került sor. A kérdőívet a tanácsadó az ügyféllel közösen vette fel, ami lehetőséget biztosított a képzési motiváció, a korábbi tanulási és munkatapasztalatok, az esetleges akadályozó tényezők, valamint a támogatási szükségletek részletes átbeszélésére. Az eszköz nem pontszám alapú szellektíót, automatikus döntéshozatalt vagy az ügyfelek képzésből történő kizárását szolgálta; a családi háttérre vagy pszichés terhelésre vonatkozó válaszok nem képeztek hátrányos kiválasztási szempontot. Alkalmazása a tanácsadási folyamatot támogatta annak közös mérlegelésében, hogy az ügyfél számára mely képzési irány lehet megfelelő, illetve milyen körülmények és támogatási szükségletek vehetők figyelembe a képzés megkezdése és eredményes elvégzése során.

Az alkalmazott eszközök objektivitása, megbízhatósága és érvényessége, korlátai

A tanulmányban bemutatott módszertani eszköztár jelenleg fejlesztési fázisban van. A 41 tételes strukturált kérdőív, a munkaerőpiaci fókuszú genogram és a tanácsadói tematikus kérdésbank elsődleges

funkciója a helyzetfeltárás és a tanácsadási folyamat támogatása. A három eszköz módszertani megítélése ugyanakkor nem történhet azonos szempontok alapján. A klasszikus pszichometriai kritériumok (így az objektivitás, a megbízhatóság és az érvényesség) elsősorban a strukturált kérdőív egyes elemei vonatkozásában értelmezhetők. A genogram és a tanácsadói tematikus kérdésbank esetében ezzel szemben az alkalmazási keretek egyértelműsége, a kérdezési és dokumentálási eljárás következetessége, a szakmai kompetenciahatárok betartása, valamint az eszközök gyakorlati alkalmazhatósága kap nagyobb jelentőséget.

A 41 tételes kérdőív első empirikus alkalmazására a 2024-ben Békés vármegyében megvalósított kutatásban került sor, amelyben 445 álláskereső vett részt; az ehhez kapcsolódó szakemberi adatfelvétel 130 foglalkoztatási szakügyintéző bevonásával valósult meg (Ruzsa, 2024). Az adatfelvétel célja a transzgenerációs, családi, munkaszocializációs és munkaerőpiaci összefüggések feltárása volt, nem pedig a kérdőív pszichometriai validálása. A 2024-es eredmények ezért a kérdőív empirikus alkalmazásának tapasztalatait és a jelen módszertani fejlesztés egyik kiindulópontját jelentik, de önmagukban nem igazolják az eszköz objektivitását, reliabilitását vagy validitását. A jelen tanulmány ennek megfelelően a kérdőívet nem standardizált mérőskálaként, hanem strukturált helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszközként kezeli.

Objektivitás és alkalmazási következetesség. A kérdőív esetében az objektivitás jelenleg nem empirikusan igazolt pszichometriai tulajdonságként, hanem az adatfelvétel lehetőség szerinti standardizálására irányuló módszertani törekvésként értelmezhető. A kérdések rögzített szerkezete, az egységes instrukciók, valamint a zárt kérdéseknél előre meghatározott válaszlehetőségek csökkenthetik az adatfelvétel személyfüggő eltéréseit, és elősegíthetik a válaszok következetesebb rögzítését.

A kérdőív ugyanakkor nem kizárólag zárt, standardizált tételeket tartalmaz. A nyílt végű kérdések, az érzékeny családi és pszichoszociális témák, valamint a tanácsadóval közösen történő alkalmazás szükségzerűen nagyobb teret hagynak az egyéni értelmezésnek. A válaszadás módját befolyásolhatja az ügyfél aktuális élethelyzete, a tanácsadási kapcsolat minősége, az egyes kérdések személyes jelentése, valamint az, hogy a válaszadó milyen mértékben kíván érzékeny tartalmakat megosztani. Az objektivitás ezért nem tekinthető teljes körűen biztosítható jellemzőnek.

A genogram és a tanácsadói tematikus kérdésbank esetében még kevésbé indokolt a klasszikus mérési objektivitás követelményét alkalmazni. Ezek az eszközök az ügyfél narratívájára, önértelmezésére és a tanácsadó szakmai ítéletére is épülnek. Alkalmazásuk következetességét elsősorban a világosan meghatározott szakmai cél, az alkalmazási és dokumentálási szempontok rögzítése, valamint az alkalmazó szakember megfelelő felkészültsége segítheti. A

cél nem az egyéni értelmezési különbségek teljes kiküszöbölése, hanem annak biztosítása, hogy a feltárás a munkaerőpiaci tanácsadás szakmai és etikai keretein belül, átlátható módon történjen.

Elméleti és tartalmi megalapozottság, valamint az érvényesség jelenlegi határai. A kérdőív és a kapcsolódó kérdésbank tartalmi kialakítása több elméleti és szakirodalmi megközelítésre támaszkodik. A tématerületek kijelölésében szerepet kapott a családi rendszerszemlélet, a transzgenerációs megközelítés, a munkaszocializáció, valamint a tartós álláskeresés pszichoszociális összefüggéseinek szakirodalma.

Byng-Hall (2006) családi szkriptekre vonatkozó megközelítése, Böszörményi-Nagy és Spark (2018) láthatatlanlojalításkonceptiója, a transzgenerációs hatások értelmezése (Rosta, 2021c; Varga, 2011), valamint a családi delegációs folyamatok szakirodalma (Koltai, 2023) olyan elméleti kapcsolódási pontokat biztosítottak, amelyek a kérdőív egyes tématerületeinek kialakítását megalapozták.

Ez az elméleti háttér a vizsgált témák szakmai relevanciáját támasztja alá, de nem azonos a pszichometriai validitással. A jelenlegi fejlesztési szakaszban ezért nem indokolt empirikusan igazolt konstrukciós, faktorális vagy kritériumvaliditásról beszélni. A kérdőív tartalmi megalapozottsága jelenleg elsősorban abban ragadható meg, hogy tételei meghatározott elméleti keretekhez, korábbi empirikus tapasztalatokhoz és a munkaerőpiaci tanácsadás gyakorlati kérdéseire kapcsolódnak.

A kérdőív több, egymástól tartalmilag eltérő területet vizsgál. Szociodemográfiai és munkaerőpiaci háttérváltozókat, a családi munkaszocializációra vonatkozó kérdéseket, munkával kapcsolatos értékeket és attitűdöket, az álláskereső akadályok és támogatási szükségletek elemeit, valamint szubjektív pszichoszociális tapasztalatokat egyaránt tartalmaz. A válaszformátumok is különbözők: nominális, ordinális, több válasz megjelölését lehetővé tevő és nyílt végű kérdések egyaránt szerepelnek benne. Ennek következtében a kérdőív jelenlegi formájában nem tekinthető egyetlen pszichológiai vagy pszichoszociális konstrukció mérésére létrehozott skálának. Az öt tematikus blokk a tartalmi rendszerezést és a tanácsadási szempontból releváns területek áttekinthetőségét szolgálja, nem pedig előzetesen feltételezett vagy empirikusan igazolt látens faktorokat jelenít meg. A blokkok közötti tartalmi kapcsolatok vizsgálhatók, de ezekből jelenleg nem következik egy egységes pszichometriai struktúra feltételezése.

A kérdőív érvényességével kapcsolatban ezért jelenleg az állítható kellő bizonyossággal, hogy az egyes tételek meghatározott elméleti és szakirodalmi keretekhez, valamint a munkaerőpiaci tanácsadás gyakorlati szempontjaihoz kapcsolódnak. Annak megítélése, hogy a tételek mennyire fedik le megfelelően a vizsgálni kívánt tartalmi területeket, további strukturált szakértői vizsgálatot igényel. Ebben több szakterület – például munkaerőpiaci tanácsadás, pszichológia, mentálhigiéné és kérdőíves módszertan – képviselőinek

bevonása lehet indokolt. A szakértői értékelés kitérhet a tételek relevanciájára, értettségére, érzékenységre, esetleges redundanciájára és arra is, hogy alkalmazásuk megfelel-e a tanácsadói kompetenciahatároknak (Boateng és tsai, 2018).

Megbízhatóság. A kérdőív reliabilitásának célzott empirikus vizsgálatára a jelenlegi fejlesztési szakaszban nem került sor. A teljes 41 tételes kérdőívre számított egységes belső konzisztenciamutató alkalmazása azonban módszertanilag eleve nem lenne indokolt, mivel a kérdések különböző tartalmi területekre irányulnak, eltérő válaszformátumokat alkalmaznak, és nem egyetlen közös látens konstrukció indikátoraiként kerültek kialakításra.

Egy szociodemográfiai háttérváltozó, egy családi foglalkozási mintára vonatkozó kérdés, egy munkával kapcsolatos attitűd, illetve egy aktuális pszichés terhelésre vonatkozó tétel tartalmilag és méréselméleti szempontból sem azonos természetű. Ezek együttes belső konzisztenciájának vizsgálata ezért nem adna szakmailag jól értelmezhető információt a kérdőív egészének megbízhatóságáról.

A megbízhatóság kérdése csak azoknál a tételcsoportoknál válhat relevánssá klasszikus pszichometriai értelemben, amelyek a későbbi fejlesztés során elméleti és empirikus alapon is egységesebb dimenziót alkotnak. Ha például valamely, munkával kapcsolatos attitűdöt, családi munkaszocializációs jellemzőt vagy szubjektív pszichoszociális terhelést mérő állításcsoport elkülöníthető és önálló alszálaként fej-

leszthető tovább, annak belső konzisztenciája már külön vizsgálható.

Az időbeli stabilitás értékelése szintén csak egyes tartalmi területeken értelmezhető. Az aktuális élethelyzetre, motivációra, álláskeresési nehézségre vagy pszichés terhelésre vonatkozó válaszok változása ugyanis nem feltétlenül mérési hibát jelez, hanem az ügyfél helyzetének tényleges változását is tükrözheti. Ebből következően a későbbi megbízhatósági vizsgálatok tervezésekor az egyes tételek tartalmát és időbeli változékonyságát külön-külön szükséges figyelembe venni.

A genogram és a tanácsadói tematikus kérdésbank esetében a klasszikus pszichometriai reliabilitás csak korlátozottan értelmezhető. E módszerek következetes szakmai használatát az egységes alkalmazási szempontok, a dokumentálási eljárás, az etikai és kompetenciahatárok egyértelmű rögzítése, valamint az alkalmazó szakemberek felkészítése biztosíthatja.

A pszichometriai továbbfejlesztés lehetőségei és határai. A kérdőív további fejlesztésében lényeges különbséget tenni a jelenlegi 41 tételes helyzetfeltáró eszköz fejlesztése és egy esetlegesen létrehozandó pszichometriai mérőeszköz fejlesztése között. A jelenlegi kérdőív egészének pszichometriai skálává alakítása nem tekinthető elsődleges fejlesztési célnak, és heterogén tételállománya miatt a teljes kérdőív együttes faktoranalízise sem lenne módszertanilag indokolt.

A következő fejlesztési szakasz ezért elsődlegesen a kérdőív tartalmi és gyakorlati alkalmazhatóságának felülvizsgá-

latára irányulhat. A szakértői értékelés és a kognitív előtesztelés eredményei alapján pontosíthatók a megfogalmazások, módosíthatók a válaszkategóriák, csökkenthető az esetleges tartalmi átfedés, illetve jobban elkülöníthetők egymástól a háttérváltozók, a helyzetfeltáró kérdések és azok a tételek, amelyek valamely pszichológiai vagy pszichoszociális jelenség számszerűbb vizsgálatára is alkalmasak lehetnek.

Amennyiben e fejlesztési folyamat során azonosítható olyan tartalmilag koherens tételcsoport, amelynek elemei hasonló válaszformátumot alkalmaznak, és elméletileg ugyanahhoz a jól körülhatárolható konstrukcióhoz kapcsolódnak, felmerülhet egy önálló pszichometriai eszközrész vagy alskála kialakítása. Ilyen fejlesztés azonban már nem a teljes 41 tételes kérdőív faktorszerkezetének vizsgálatát jelentené, hanem egy előzetesen elkülönített, pszichometriai vizsgálatra alkalmas tételcsoport önálló fejlesztési folyamatát.

Ebben az esetben a tételcsoport kialakítását szakirodalmi és tartalmi felülvizsgálatnak, szakértői véleményezésnek és kognitív előtesztelésnek kellene megelőznie. Ezt követően új adatfelvétel alapján válhat indokolttá a tételstruktúra empirikus vizsgálata. Feltáró faktoranalízis csak olyan tételek esetében alkalmazható érdemben, amelyek mérési szintje, válaszformátuma és elméleti tartalma ezt lehetővé teszi. Ordinális tételek esetében például polichorikus korrelációs mátrix alkalmazása módszertanilag megfelelőbb lehet, míg a megtartandó faktorok számának meghatározásakor a statisztikai és elméleti szem-

pontok együttes figyelembevétele szükséges (Fabrigar és tsai, 1999; Holgado-Tello és tsai, 2010; Horn, 1965; Watkins, 2018).

Az ilyen elemzés célja nem a jelenlegi öt tematikus blokk utólagos statisztikai igazolása lenne. A kérdés az lenne, hogy a külön erre a célra kiválasztott vagy továbbfejlesztett tételek között azonosítható-e stabil és szakmailag értelmezhető struktúra. Amennyiben igen, ezt követően vizsgálható az adott alskála belső konzisztenciája, időbeli stabilitása, valamint megfelelő új mintán a feltárt szerkezet megerősíthetősége. Az ilyen lépések már egy önálló pszichometriai fejlesztési folyamat részét képeznék (Boateng és tsai, 2018). Ez a megkülönböztetés azért lényeges, mert a jelenlegi eszközrendszer szakmai értékét nem az határozza meg, hogy a teljes 41 tételes kérdőívből létrehozható-e egységes mérőskála. A kérdőív elsődleges célja továbbra is a tanácsadási szempontból releváns területek strukturált áttekintése, a további figyelmet igénylő témák azonosítása és a személyre szabott tanácsadási folyamat megalapozása. Egy később kialakított pszichometriai alskála ezt a funkciót kiegészíthetné, de nem helyettesítené a jelenlegi helyzetfeltáró logikát.

A 41 tételes kérdőív ezért jelen fejlesztési szakaszában strukturált helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszközként, nem pedig validált pszichometriai mérőskálaként határozható meg. A genogram és a tanácsadói tematikus kérdésbank szintén e módszertani rendszer részeként értelmezendő. E két eszköz további fejlesztésében nem a

klasszikus pszichometriai standardizálás, hanem az alkalmazási protokoll, a dokumentálási szempontok, a szakmai felkészítés, az etikai keretek és a gyakorlati alkalmazhatóság vizsgálata tekinthető elsődlegesnek.

Az eszköztár fejlesztési és alkalmazási korlátai. A kutatás eredményeinek értelmezése során több módszertani korlát figyelembevételére is szükség van, és mindenekelőtt fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgálat keresztmetszeti kutatási elrendezésben valósult meg, ezért az azonosított összefüggések nem értelmezhetők közvetlen ok-okozati kapcsolatként. A feltárt kapcsolatok elsősorban arra utalhatnak, hogy a családi háttér, a transzgenerációs mintázatok és egyes munkaerőpiaci jellemzők között statisztikai és tartalmi összefüggések figyelhetők meg, azonban ezek irányának és működési mechanizmusainak pontos feltárásához longitudinális vizsgálatokra lenne szükség.

A kutatás másik korlátját a vizsgálati minta területi sajátossága jelenti, ugyanis az adatfelvétel kizárólag Békés vármegyében történt, ezért az eredmények elsősorban erre a társadalmi és munkaerőpiaci környezetre vonatkoztathatók, így az eredmények országos általánosítása további, különböző régiókban végzett kutatásokat igényel.

Továbbá szintén figyelembe kell venni, hogy a kérdőíves adatfelvétel önbevalláson alapult, a családi kapcsolatokra, a transzgenerációs élményekre és a pszichés tényezőkre vonatkozó válaszokat befolyásolhatja a válaszadók szubjektív értelmezése,

emlékezete vagy társadalmi elvárásoknak való megfelelési törekvése, ennek megfelelően a kapott eredmények elsősorban a résztvevők észleléseit és saját értelmezéseit tükrözik.

A jelen tanulmányban bemutatott 41 tételes strukturált kérdőív első empirikus alkalmazására a 2024-es kutatásban került sor (Ruzsa, 2024). A kérdőív kialakítását szakirodalmi áttekintés, gyakorlati tapasztalatok és a kutatás előkészítő munkája alapozta meg, ugyanakkor a 2024-es adatfelvétel nem pszichometriai validációs céllal történt. A kérdőív ezért jelenlegi formájában strukturált helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszközként értelmezhető. További fejlesztése elsősorban tartalmi és alkalmazhatósági vizsgálatokat igényel; amennyiben a későbbi fejlesztés során pszichometriai vizsgálatra alkalmas, homogén tételsoport különíthető el, annak módszertani vizsgálata önálló fejlesztési folyamat keretében végezhető el. A genogram és a kérdésbank alkalmazásával kapcsolatban szintén hangsúlyozni szükséges, hogy ezek nem klinikai diagnosztikai eszközök, a jelen módszertanban elsődleges funkciójuk az önreflexió elősegítése, a családi narratívák strukturált feltárása és a tanácsadási folyamat támogatása, ezért az eszközök alkalmazás nem helyettesíti a pszichológiai vagy pszichiátriai diagnosztikát, hanem a munkaerőpiaci tanácsadás kompetenciakeretein belül értelmezhető.

A kérdőív további fejlesztésének tervezett lépései. A kérdőív következő fejlesztési szakaszában nem teljes körű pszichometriai validáció, hanem elsődlegesen a tartalmi

megfelelőség és a gyakorlati alkalmazhatóság célzott felülvizsgálata tervezett, amelynek egyik eleme több szakterület képviselőinek (munkaerőpiaci tanácsadók, pszichológiai vagy mentálhigiénés szakemberek, valamint kérdőíves módszertanban jártas kutatók) strukturált szakértői véleményezése lehet. Az értékelés a tételek szakmai relevanciájára, érthetőségére és érzékenységre, az esetleges tartalmi átfedésekre, a válaszkategóriák megfelelőségére, valamint arra irányulhat, hogy az egyes kérdések alkalmazása mennyiben illeszkedik a munkaerőpiaci tanácsadás szakmai és etikai kompetenciahatáraihoz.

A fejlesztés további elemeként indokolt lehet a célcsoport tagjaival végzett kognitív előtesztelés, amelynek során a résztvevők hangos gondolkodással vagy az egyes tételeket követő célzott kérdések segítségével jelezhetik, hogyan értelmezték a kérdéseket, milyen tapasztalatokat hívtak elő a válaszadás során, illetve milyen szempontok alapján választották ki a megfelelő válaszlehetőséget; ez lehetőséget teremthet a kétértelmű, túlzottan érzékeny vagy nehezen megválaszolható megfogalmazások, a hiányzó válaszkategóriák és az eltérő válaszadói értelmezések azonosítására és későbbi pontosítására (Beatty és Willis, 2007; Presser és tsai, 2004).

A kérdőív és a kapcsolódó tanácsadói tematikus kérdésbank gyakorlati alkalmazhatóságának további vizsgálatára 2026 októberére–novemberére újabb szakmai training megszervezése tervezett, amelynek célja annak feltárása, hogy az eszközök jelenlegi formájukban mennyire érthetők

és használhatók a munkaerőpiaci tanácsadás gyakorlatában, mely elemek támogatják leginkább a tanácsadási folyamatot, illetve mely kérdések, instrukciók vagy alkalmazási keretek igényelnek további módosítást. A résztvevőktől gyűjtött strukturált és anonim visszajelzések a következő fejlesztési szakasz empirikus alapját képezhetik, ugyanakkor e program alkalmazhatósági és fejlesztési célú vizsgálatként értelmezendő, nem pedig pszichometriai validációként vagy az eszköztár eredményességének vizsgálataként.

A szakértői véleményezés, a kognitív előtesztelés és a gyakorlati alkalmazhatósági tapasztalatok alapján kerülhet sor a tételállomány további felülvizsgálatára, a válaszformátumok szükség szerinti pontosítására és amennyiben ennek elméleti és empirikus feltételei kialakulnak, olyan tartalmilag homogén, összehasonlítható válaszkálával rendelkező tételcsoport elkülönítésére, amely önálló pszichometriai eszközrészként továbbfejleszthető. Egy ilyen, a teljes 41 tételes helyzetfeltáró kérdőívtől módszertanilag elkülönített tételcsoport esetében új adatfelvétel keretében válhat indokoltá a faktorszerkezet feltáró vizsgálata, majd megfelelő eredmények esetén a belső konzisztencia, az időbeli stabilitás és független mintán a szerkezet megerősíthetőségének értékelése; ez azonban már egy külön pszichometriai fejlesztési folyamatot jelentene, és nem változtat azon, hogy a jelen tanulmányban bemutatott 41 tételes kérdőív elsődleges funkciója a strukturált helyzetfeltárás és a tanácsadási folyamat támogatása (Boateng és tsai, 2018).

Konklúziók

A tanulmányban bemutatott helyzetfeltáró és tanácsadást támogató eszköztár a munkaerőpiaci tanácsadás olyan módszertani fejlesztési irányát képviseli, amely a hagyományosan vizsgált foglalkoztatási, képzettségi, kompetencia- és motivációs tényezőket a családi rendszer, a munkaszocializáció, az életút és a pszichoszociális háttér szempontjaival egészíti ki. Az eszköztár jelenlegi formájában fejlesztési fázisban lévő módszertani rendszerként értelmezhető, amely nem új diagnosztikai vagy szelekciós eljárás létrehozását célozza, hanem az ügyfél munkaerőpiaci helyzetének tágabb összefüggésekben történő megértését és a személyre szabott tanácsadási folyamat szakmai támogatását szolgálhatja.

A bemutatott módszertani fejlesztés újdonsága nem önmagában a genogram, a strukturált kérdőív vagy a tanácsadói tematikus kérdésbank alkalmazásában rejlik, hiszen ezek alapjául szolgáló módszerek és megközelítések korábban is jelen voltak a rendszerszemléletű segítő munkában, a pszichológiai tanácsadásban és a kvalitatív feltárásban (Bagdy, 2006; Byng-Hall, 2006; McGoldrick és tsai, 2020), hanem e módszertani elemek munkaerőpiaci tanácsadási célokhoz igazított, egymást kiegészítő és integrált alkalmazásában. A három elem funkcionális kapcsolódása teszi lehetővé, hogy a strukturált kérdőív az aktuális munkaerőpiaci, családi, munkaszocializációs és pszichoszociális területek előzetes áttekintését támogassa, a genogram az életutak és az esetlegesen ismétlődő családi, illetve

foglalkozási mintázatok vizuális rendezéséhez nyújtson keretet, míg a tanácsadói tematikus kérdésbank az azonosított témák további, reflektív feldolgozását segíti. Az eszközök integrált alkalmazása így nem pusztán három önálló technika egymás mellé helyezését jelenti, hanem olyan többlépcsős helyzetértelmezési lehetőséget kínálhat, amelyben az egyik eszközzel feltárt információ a másik alkalmazásának fókuszát is alakíthatja.

A módszertani fejlesztés empirikus előzményeit képező korábbi vizsgálatok eredményei arra utalnak, hogy a tartós álláskereséssel összefüggő elakadások hátterében a közvetlen munkaerőpiaci akadályok mellett családi szocializációs tapasztalatok, önértékeléssel összefüggő nehézségek, társas visszahúzódás, valamint egyes esetekben a családi rendszerhez kapcsolódó kötődések és lojalitások is megjelenhetnek (Ruzsa, 2024, 2026). E tényezők bevonása ugyanakkor nem jelent determinisztikus értelmezést: az eszköztár nem feltételezi, hogy valamely családi vagy transzgenerációs mintázat szükségszerűen meghatározza az egyén munkaerőpiaci életútját, hanem annak feltárását támogathatja, hogy az ügyfél saját tapasztalataiban és értelmezésében milyen lehetséges kapcsolatok mutatkoznak a családi, életúti, pszichoszociális és aktuális munkaerőpiaci tényezők között.

Az eszköztár ennek megfelelően nem a klasszikus foglalkoztatáspolitikai, állásközvetítési vagy munkaerőpiaci tanácsadási eljárások kiváltására irányul, hanem azok kiegészítésére és a helyzetfeltárás árnyalására.

Alkalmazása nem pszichológiai diagnózis felállítását vagy terápiás beavatkozást szolgál, ezért az önkéntesség, az ügyfél autonómiájának tiszteletben tartása, az érzékeny családi és pszichoszociális információk megfelelő kezelése, valamint a tanácsadói kompetenciahatárok következetes érvényesítése alapvető szakmai követelmény. Amennyiben a feltárás során a munkaerőpiaci tanácsadás kereteit meghaladó pszichés vagy szociális probléma válik felismerhetővé, megfelelő szakellátás bevonása indokolt.

Gyakorlati szempontból az eszköztár megfelelő szakmai felkészítés, egyértelmű alkalmazási protokoll és következetes etikai keretek mellett beilleszthető lehet a foglalkoztatási és humánszolgáltatási gyakorlatba, és megfelelő adaptációt követően más munkaerőpiaci, pályaorientációs vagy szociális szolgáltatási környezetekben is vizsgálható. A szakmai tréningek és az eddigi alkalmazási tapasztalatok az eszköztár továbbfejlesztésének fontos szakmai alapját képezik, ugyanakkor nem tekinthetők sem az eszközrendszer eredményességét, sem annak pszichometriai tulajdonságait igazoló vizsgálatoknak.

A továbbfejlesztés következő szakaszában ezért elsősorban a kérdőív tartalmi megfelelőségének és gyakorlati alkalmazhatóságának strukturált vizsgálata, az alkalmazási protokoll és a szakmai felkészítés pontosítása, valamint az eszköztár eltérő társadalmi, földrajzi és intézményi környezetekben történő vizsgálata indokolt. Hosszabb távon utánpótlásos kutatások segítségével elemezhető, hogy az

eszközrendszer alkalmazása milyen kapcsolatban áll a tanácsadási folyamat és a munkaerőpiaci reintegráció eredményével, így például az elhelyezkedéssel, a munkahelymegtartással, az ügyfél-elégedettséggel vagy a tanácsadási folyamat során bekövetkező változásokkal. Amennyiben pedig a kérdőív további fejlesztése során elméletileg és tartalmilag homogén, összehasonlítható válaszformátumú tételcsoport különíthető el, annak pszichometriai tulajdonságai önálló fejlesztési és validációs folyamat keretében vizsgálhatók; ez nem jelenti a jelenlegi, heterogén felépítésű 41 tételű kérdőív egészének egységes pszichometriai skálaként történő értelmezését.

A bemutatott módszertani keret a tartós álláskereső helyzetének összetettebb feltárását célozza, és jelenlegi formájában egy továbbfejlesztendő eszközrendszer, amelynek gyakorlati alkalmazhatóságát és egyes elemeinek mérési tulajdonságait további vizsgálatokban szükséges értékelni.

Köszönetnyilvánítás

A szerző köszönetét fejezi ki Szabóné dr. Kállai Klára klinikai szakpszichológusnak és szupervizornak a módszertani fejlesztést kísérő szakmai konzultációért és szupervíziós támogatásért, valamint Szilágyi Éva szociálpedagógusnak, fejlesztőpedagógusnak és munkaerőpiaci tanácsadónak szakmai közreműködéséért. Köszönet illeti továbbá a Békés Vármegyei Kormányhivatal 2025. évi szakmai tréningjein részt vevő tanácsadókat az alkalmazási tapasztalatokért.

talatokért és fejlesztési célú visszajelzésekért. A szerző köszönetét fejezi ki a kézirat szakmai lektorainak is az értékes észrevételekért és javaslatokért, amelyek hozzájárultak a tanulmány végleges változatának pontosításához.

Irodalom

- Bagdy, E. (Szerk.). (2006). *Pár- és családi kapcsolatok vizsgálata* [Digitális tankönyv]. Bölcsész Konzorcium. <https://eta.bibl.u-szeged.hu/172/>
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall.
- Barát, K., & Demetrovics, Zs. (2009). Családterápia és szerfüggőség. In Zs. Demetrovics (Szerk.), *Az addiktológia alapjai III* (pp. 345–363). ELTE Eötvös Kiadó.
- Beatty, P. C., & Willis, G. B. (2007). Research synthesis: The practice of cognitive interviewing. *Public Opinion Quarterly*, 71(2), 287–311. DOI: <https://doi.org/10.1093/poq/nfm006>
- Beke, Sz. (2009). Békés megye népességének egészségi állapota és egészségügyi ellátása. *Területi Statisztika*, 49(4), 424–440.
- Beke, Sz. (2017). Békés megye népessége az egészségi állapot tükrében. *Egészségtudomány*, 61(3), 57–74.
- Békés Vármegyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztály. (2024). *2024. szeptember havi munkaerőpiaci helyzetkép*. [Belső statisztikai tábla, nem nyilvános adatforrás]
- Békés Vármegyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztály. (2026). *Munkaerőpiaci helyzetkép – 2026. június*. [Belső statisztikai tábla, nem nyilvános adatforrás]
- Blahó, J. (2007). A Dél-alföldi Régió versenyhelyzete az európai tudástársadalom térrendszerében. In R. Tésits, J. Tóth, & J. Papp (Szerk.), *Innovációk a térben – A munkavállalástól a rekreációig* (pp. 39–59). Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolája.
- Boateng, G. O., Neilands, T. B., Frongillo, E. A., Melgar-Quinonez, H. R., & Young, S. L. (2018). Best practices for developing and validating scales for health, social, and behavioral research: A primer. *Frontiers in Public Health*, 6, Article 149. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2018.00142>
- Boscolo, L., Cecchin, G., Hoffman, L., & Penn, P. (1987). *Milan systemic family therapy: Conversations in theory and practice*. Basic Books.
- Böszörményi-Nagy, I., & Spark, G. M. (2018). *Láthatatlan lojalítások*. Animula Kiadó.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.
- Byng-Hall, J. (2006). *Munkám családi szkepietekkel*. Animula Kiadó.
- Carter, B., & McGoldrick, M. (Eds.). (1989). *The changing family life cycle: A framework for family therapy* (2nd ed.). Allyn & Bacon.
- Csehné Papp, I., Karácsony, P., Nemeskéri, Zs., & Szellő, J. (2021). A munkaerőpiac globális, regionális és lokális összefüggései. In A. Blahó, E. Czákó, & J. Poór (Szerk.), *Nemzetközi menedzsment* (2., bőv. kiad., pp. 126–141). Akadémiai Kiadó.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior.

- Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Dillman, D. A., Smyth, J. D., & Christian, L. M. (2014). *Internet, phone, mail, and mixed-mode surveys: The tailored design method* (4th ed.). John Wiley & Sons.
- Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., & Strahan, E. J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological Methods*, 4(3), 272–299. DOI: <https://doi.org/10.1037/1082-989X.4.3.272>
- Feuer, M. (Szerk.). (2008). *A családsegítés elmélete és gyakorlata: Szöveggyűjtemény*. Akadémiai Kiadó.
- Goldenberg, I., Stanton, M., & Goldenberg, H. (2017). *Family therapy: An overview* (9th ed.). Cengage Learning.
- Heltai, E., & Tarjányi, J. (1999). *A szociológiai interjú készítése* [Kézirat]. TÁRKI. <https://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/html/a509.html>
- Holgado-Tello, F. P., Chacón-Moscoso, S., Barbero-García, I., & Vila-Abad, E. (2010). Polychoric versus Pearson correlations in exploratory and confirmatory factor analysis of ordinal variables. *Quality & Quantity*, 44(1), 153–166. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11135-008-9190-y>
- Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika*, 30(2), 179–185. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02289447>
- Jahoda, M. (1982). *Employment and unemployment: A social-psychological analysis*. Cambridge University Press.
- Kádár, A. (2023). Lezáratlan múlt. In B. Gutman (Szerk.), *Amikor a múlt jelen van: Transzgenerációs öröklődés, sémák, traumák, kötődési zavarok* (pp. 157–179). Kulcslyuk Kiadó.
- Koltai, M. (2023). A családi múlt, az örökség generációkon átívelő hatásai. In B. Gutman (Szerk.), *Amikor a múlt jelen van: Transzgenerációs öröklődés, sémák, traumák, kötődési zavarok* (pp. 179–217). Kulcslyuk Kiadó.
- McAdams, D. P. (2013). *The redemptive self: Stories Americans live by* (Rev. and expanded ed.). Oxford University Press.
- McGoldrick, M., Gerson, R., & Petry, S. S. (2008). *Genograms: Assessment and intervention* (3rd ed.). W. W. Norton & Company.
- McGoldrick, M., Gerson, R., & Petry, S. S. (2020). *Genograms: Assessment and treatment* (4th ed.). W. W. Norton & Company.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2023). *Motivational interviewing: Helping people change and grow* (4th ed.). Guilford Press.
- Olteanu, L. L. (2015). A pályaválasztás rendszerelméleti nézőpontból. *Iskolakultúra*, 25(9), 45–55. DOI: <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.9.45>
- Olteanu, L. L. (2019a). A család szerepe a pályaválasztásban. *OxIPO – Interdiszciplináris E-folyóirat*, 1(4), 23–35. DOI: <https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.4.23>
- Olteanu, L. L. (2019b). A pályaválasztás során fellépő döntéshozási nehézségek. *OxIPO – Interdiszciplináris E-folyóirat*, 1(1), 53–59. DOI: <https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.1.53>
- Olteanu, L. L. (2019c). A pszichológiai tanácsadás szakmai alapprotokollja (Recenzió). *OxIPO – Interdiszciplináris E-folyóirat*, 1(4), 89–91. DOI:

- <https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.4.89>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *OECD employment outlook 2024: The net-zero transition and the labour market*. OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/ac8b3538-en>
- Paul, K. I., & Moser, K. (2009). Unemployment impairs mental health: Meta-analyses. *Journal of Vocational Behavior*, 74(3), 264–282. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.01.001>
- Paul, K. I., Scholl, H., Moser, K., Zechmann, A., & Batinic, B. (2023). Employment status, psychological needs, and mental health: Meta-analytic findings concerning the latent deprivation model. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1017358. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1017358>
- Presser, S., Couper, M. P., Lessler, J. T., Martin, E., Martin, J., Rothgeb, J. M., & Singer, E. (2004). Methods for testing and evaluating survey questions. *Public Opinion Quarterly*, 68(1), 109–130. DOI: <https://doi.org/10.1093/poq/nfh008>
- Rákóczi, A. (2025). Egy klaszter a megváltozott munkaképességű embertársainkért: A Békés Vármegyei Kormányhivatal foglalkoztatási rehabilitációs tevékenységének értékelése. *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat*, 21(1–3), 196–214. DOI: <https://doi.org/10.24307/psz.2025.0514>
- Rauscher-Gföhler, B. (2008). Általánosan használt terápiás technikák a rendszerszemléletű családterápiában. In A. Brandl-Nebehay, B. Rauscher-Gföhler, & J. Kleibel-Arbeithuber (Szerk.), *Rendszerszemléletű családterápia: Alapok, módszerek és aktuális trendek* (pp. 180–188). Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet; Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány.
- Rosta, A. (2021a). Családspecifikus szemléleti modellek 1. A rendszerszemlélet. In A. Rosta & A. Rostáné Riez (Szerk.), *Szociálpedagógia, „szak-szociálpedagógia”* (pp. 116–143). L'Harmattan.
- Rosta, A. (2021b). Családspecifikus szemléleti modellek 2. Életciklusszemlélet. In A. Rosta & A. Rostáné Riez (Szerk.), *Szociálpedagógia, „szak-szociálpedagógia”* (pp. 144–177). L'Harmattan.
- Rosta, A. (2021c). Családspecifikus szemléleti modellek 3. Transzgenerációs szemlélet. In A. Rosta & A. Rostáné Riez (Szerk.), *Szociálpedagógia, „szak-szociálpedagógia”* (pp. 178–197). L'Harmattan.
- Ruzsa, A. (2019). *Egészségfejlesztő lehetőségek a közfoglalkoztatottak elhelyezkedésének elősegítésében Békés megyében* [Szakdolgozat, Gál Ferenc Főiskola].
- Ruzsa, A. (2024). *A transzgenerációs hatások szerepe a tartós álláskeresésben: Családi minták és munkaerőpiaci kilátások Békés vármegyében* [TDK-dolgozat, Gál Ferenc Egyetem].
- Ruzsa, A. (2026). A transzgenerációs hatások és családi mintázatok szerepe a tartós álláskeresésben: Egy kvalitatív vizsgálat tapasztalatai Békés vármegyében. *OxIPO – Interdiszciplináris Tudományos Folyóirat*, 8(2), 63–73. DOI: <https://doi.org/10.35405/OXIPO.2026.2.63>
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach* (HHS Publication No. SMA 14-4884).
- Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and*

- development: Applying contemporary theories to practice* (2nd ed., pp. 197–261). Jossey-Bass.
- Tomm, K. (1988). Interventive interviewing: Part III. Intending to ask lineal, circular, strategic, or reflexive questions? *Family Process*, 27(1), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1988.00001.x>
- Tömő, Zs., & Beke, Sz. (2023). A stressz és a táplálkozás relációja, társadalmi hatástani elemzése. In A. Lugasi (Szerk.), *Tanulmánykötet* (pp. 115–127). Magyar Táplálkozástudományi Társaság.
- Tóth, B. (2023). „Csak telik az idő”. In B. Gutman (Szerk.), *Amikor a múlt jelen van: Transzgenerációs öröklődés, sémák, traumák, kötődési zavarok* (pp. 217–263). Kulcslyuk Kiadó.
- Varga, K. (2011). A transzgenerációs hatások az epigenetikai kutatások tükrében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66(3), 507–532. DOI: <https://doi.org/10.1556/mpszle.66.2011.3.4>
- Walsh, F. (2016). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford Press.
- Watkins, M. W. (2018). Exploratory factor analysis: A guide to best practice. *Journal of Black Psychology*, 44(3), 219–246. DOI: <https://doi.org/10.1177/0095798418771807>
- Wertán, K. (2019). Családtanulmányozás módszerei. In A. Homoki (Szerk.), *Mentálhigiénés családkonzulens tankönyv* (pp. 392–410). Gál Ferenc Főiskola.
- Wolynn, M. (2017). *Örökölt családminták: Élelmek, érzések és viselkedésminták, melyeket a tudunkon kívül átvettünk*. Édesvíz Kiadó.